

Met Millenniumdoelstellingen als maatstaf

Guatemala en Cuba tegen mekaar afgewogen

| Sus Bergmans | John De Decker | Roland Van Crieckingen | Tuur Vanempten |

*Onderwijs in Cuba is over de hele lijn gratis.
En kwalitatief staat het zeer sterk.*

Sus Bergmans (ACV-militant) en Roland Van Crieckingen (actieve KWB'er uit Lubbeek) waren mee op de inleefreis naar Guatemala. John De Decker (LBC-vrijgestelde) en Tuur Vanempten (gewezen hoofdredacteur van *De gids op maatschappelijk gebied*) waren mee op de studiereis naar Cuba.

De Wereldsolidariteit-stuurgroepen van de verbonden Brussel-Halle-Vilvoorde en Leuven organiseerden in 2003 een studiereis naar Cuba en in 2005 een inleefreis naar Guatemala. Op basis van hun indrukken en belevenissen maakten enkele reizigers (m/v) een vergelijking. Deze oefening beoogt geen volledigheid of wetenschappelijkheid. Ze is enkel bedoeld om de bevindingen onderling te toetsen en dááruit mogelijke conclusies te trekken voor het engagement binnen een arbeiders- en een derdewereldbeweging.

Om landen met mekaar te (kunnen) vergelijken, is een maatstaf nodig. Zouden de Millenniumdoelstellingen niet een dergelijk geschikt meetinstrument zijn? Hoe is het in Guatemala en in Cuba gesteld met deze streefdoelen en de eraan verbonden indicatoren? En welke zijn mogelijke verklaringen voor de verschillen? Dit zijn de vragen die we met onze beperkte ervaring als reizigers naar Guatemala en Cuba willen beantwoorden.

Even situeren. Guatemala (veertien miljoen inwoners) en Cuba (elf miljoen inwoners) behoren tot de regio Midden-Amerika en de Caraïben. Beide landen hebben te maken gehad met Spaanse kolonisatie en later met een bestuur van vooral dictators die regeerden bij de gratie van de VS. In Cuba kwam hieraan een eind met de revolutie in 1959; Guatemala heeft moeten wachten tot het einde van de burgeroorlog in

1986 - het korte democratische bestuur in de jaren '50 niet te na gesproken. Het duurde nog tot 1996 vooraleer een vredesakkoord werd getekend. Tegen deze achtergrond kijken we naar de Millenniumdoelstellingen.

Nobel doel: tegen 2015 extreme armoede halveren

De Millenniumdoelstellingen willen het aantal mensen dat in extreme armoede leeft tegen 2015 halveren. Volgens cijfers van het UNDP (ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties) leeft in Guatemala 16% onder de armoedegrens van 1 dollar per dag. In Cuba zit niemand onder die grens. Het UNDP hanteert ook een ruimere maatstaf om de armoede te meten: de index van menselijke ontwikkeling. Die houdt rekening met de levensomstandigheden, de toegang tot onderwijs, de levensverwachting. Volgens deze maatstaf staat Cuba, in de reeks van derdewereldlanden, op de zesde plaats met een armoedegraad van 4,8% en Guatemala (22,9%) op de eenenvijftigste plaats.

Onderwijs is een belangrijke factor in armoedebestrijding. Daarom vragen de Millenniumdoelstellingen basisonderwijs voor elk kind. Officieel is er in Guatemala onderwijsplicht tot veertien en in Cuba tot zestien jaar. Volgens het UNDP-rapport is de scholarisatiegraad voor het basisonderwijs in Guatemala 87% en

“

In Guatemala overheerst de markteconomie, terwijl Cuba een grotendeels geplande economie heeft.

“

Het verschil tussen beide landen qua economisch systeem mondt uit in een groot verschil qua sociaal systeem.

in Cuba 94%. Voor het secundair onderwijs is dat respectievelijk 30% en 86%.

Aansluitend bij de kansen tot volgen van onderwijs bekijken we de alfabetiseringsgraad. In Guatemala bedraagt die voor de mannen 75,4%, voor de vrouwen 63,3%, voor de totale bevolking gemiddeld 69,1%. Voor Cuba zijn deze percentages respectievelijk 97,0%, 96,8% en 96,9%.

Gelijke kansen voor mannen en vrouwen zijn een teken van ontwikkeling. Kansengelijkheid begint in het onderwijs. In Guatemala is de verhouding meisjes-jongens in het basisonderwijs 0,97, in het secundair 0,95 en in het hoger onderwijs 0,78. In Cuba is de verhouding respectievelijk: 0,94, 1,00 en 1,34. Het hoger onderwijs telt er dus meer vrouwelijke dan mannelijke studenten.

Een reeks maatstaven heeft betrekking op de gezondheid.

In Guatemala sterven 47 kinderen op de 1.000 levend geboren kinderen. Het verschil tussen arm en rijk is groot. Bij de 20% rijksten sterven er 39,3 per duizend; bij de 20% armsten 77,6 per duizend. Met een sterftegraad van 6 per 1.000 evenaart Cuba rijke landen zoals België. De moedersterfte bij de geboorte bedraagt in Guatemala 240 vrouwen per 100.000 levend geboren kinderen. Cuba scoort hier met 33 sterfgevallen merklijk beter.

Hoe is het gesteld met ziekten zoals aids, malaria, tuberculose?

900.000 Guatemalteken tussen 15 en 49 jaar (op een totaal van veertien miljoen inwoners) zijn besmet met het HIV-virus. Cuba (elf miljoen inwoners) telt in die leeftijdscategorie 3.300 besmette personen. België (bevolking: tien miljoen) telt er 10.000.

Het aantal dodelijke slachtoffers van tbc per 100.000 inwoners bedraagt in Guatemala 104, in Cuba 13 en in België 12. Malaria komt in Cuba niet meer voor, maar treft in Guatemala 386 mensen per 100.000.

Belangrijk voor de (volks)gezondheid zijn ook volgende gegevens. Blijkens het UNDP-rapport heeft in Guatemala 61% van de mensen toegang tot essentiële sanitaire voorzieningen en in Cuba 98%. In beide landen heeft 95% toegang tot drinkbaar water.

Uit al deze indicatoren blijkt dat Cuba op vlak van armoedebestrijding en ontwikkeling veel beter scoort dan Guatemala. Hoe valt dit te verklaren?

Verschillend economisch systeem

Alvast een groot verschil tussen beide landen is het economisch systeem. Dát is bepalend voor andere verschilpunten.

In Guatemala overheerst de markteconomie, terwijl Cuba een grotendeels geplande economie heeft. Langs die weg kan de overheid sturend optreden en zich een belangrijk deel van de geproduceerde toegevoegde waarde toe-eigenen. Deze instrumenten zijn belangrijk voor de herverdeling. In de planning geeft Cuba voorrang aan sociale doelstellingen.

Zetten we even enkele sociaal-economisch belangrijke gegevens naast elkaar.

De werkloosheid is in Cuba beperkt tot 2,5 %. Volgens westerse normen zijn er, naast moderne arbeidstechnieken in *dito* fabrieken, nog vele vormen van ondertewerking. De hoge tewerkstellingsgraad heeft ook voor gevolg dat de informele sector erg beperkt is. In Guatemala werkt meer dan 70% van de mensen in de informele economie. Zij verkopen - op straat of op de markt - groenten, fruit of allerlei spullen voor het huishouden evenals prullaria voor toeristen.

Buitenlandse investeringen krijgen in Guatemala in de fameuze vrijhandelszones vrij spel, met alle gevolgen van dien voor de arbeidsomstandigheden. In Cuba zijn buitenlandse investeringen onderworpen aan strikte regels en moeten ze de interne arbeidswetgeving naleven.

De economie van Guatemala is, omwille van de ligging van het land, afgestemd op de VS. Dit zou normaliter ook voor Cuba het geval moeten zijn. Maar de boycot vanuit de VS maakt dit onmogelijk. Als gevolg daarvan was in de jaren zestig en zeventig de Cubaanse economie voor het grootste deel gericht op de (communistische) Comeconlanden. Met het in elkaar storten van het Sovjetrijk veranderde deze bevoorrechte relatie. Vandaag spelen landen als China, Venezuela en Brazilië - en ongetwijfeld nu ook Bolivia met president Evo Morales - een belangrijke rol voor Cuba.

De poging van de VS om een vrijhandelsassociatie met de Latijns-Amerikaanse landen tot stand te brengen (ALCA: *Area de Libre Comercio de las Américas*) stuit op heel wat vakbondsweerstand in Guatemala. Daardoor zullen de interne producenten weggeconcentreerd wor-

den, wat zal leiden tot nog meer armoede. Ook Cuba zet zich af tegen ALCA. Samen met Venezuela vormde het ALBA (*Alternativa Bolivariana para América Latina y El Caribe*). ALBA gaat uit van de stelling dat handel en investeringen geen doel op zich kunnen zijn, maar een rechtvaardige en duurzame ontwikkeling moeten beogen.

Verschillend sociaal systeem

Het verschil qua economisch systeem mondt uit in een groot verschil qua sociaal systeem. In Guatemala werkt het merendeel van de mensen onbeschermd omwille van de informele economie én de slechte toepassing van de wetten, zowel door binnenlandse als door buitenlandse ondernemingen (vrijhandelszones).

“

Inzake gezondheidszorg behaalt Cuba cijfers die niet moeten onderdoen voor die in België, terwijl Guatemala zich situeert op het niveau van een ontwikkelingsland.

Cuba kent een goed uitgebouwd sociaal systeem, dat niettegenstaande de diepe economische crisis bleef bestaan. Het omvat de arbeidsrechten, de socialezekerheidsrechten en een soort bijstandssysteem.

Guatemala heeft op papier een regeling, maar in feite biedt die alleen sociale bescherming aan de gegoede klasse. Het systeem in Cuba wordt algemeen toegepast en biedt eenieder de nodige kansen.

Onderwijs

Naast het sociaal systeem speelt ook het onderwijs een belangrijke rol.

Het onderwijs is voor Cuba een voorname factor voor de oplossing van problemen. Het is een recht, een plicht (officieel leerplicht tot zestien jaar) van/voor iedereen, zonder onderscheid naar leeftijd, ras, geloof of woonplaats. Onderwijs is over de hele lijn gratis. Tot in de kleinste bergdorpjes zijn er lagere scholen. Kazernes werden omgebouwd tot scholen. Kinderen die zelf niet naar school kunnen, krijgen een leerkracht aan huis. Zo kreeg de slogan "Geen kind zonder meester" werkelijkheidswaarde.

Kwalitatief staat het onderwijs zeer sterk. Inzake de kwaliteit van taal en rekenen of de gelijkshakeling jongens-meisjes steekt Cuba met kop en schouders boven Guatemala uit.

Officieel heeft iedereen in Guatemala het recht en de plicht om kleuterschool (tot zes jaar), lagere school (zeven tot twaalf jaar) en de lagere cyclus van het middelbaar (dertien-vijftien jaar) te volgen. Hiervoor zijn er in het hele land de nodige voorzieningen en leerkrachten. In de praktijk zijn er voor bepaalde bevolkingsgroepen, en dan vooral de indianen (*indigenas*), allerlei hinderpalen om ook daadwerkelijk het volledige basisonderwijs te doorlopen. Kinderen blijven soms thuis om te helpen op het land, meisjes worden vanaf tien-elf jaar soms van school weggehouden uit angst voor verkrachting onderweg of door leerkrachten (dat meisjes schoollopen wordt in sommige milieus *sowieso* niet belangrijk gevonden). Leraars worden niet steeds betaald, scholen zijn voor sommigen moeilijk bereikbaar omwille van de afstand en dergelijke meer.

Specifiek voor *indigenas* zijn er de 'andere taal' (Spaans) waarin onderwijs meestal wordt gegeven en leerkrachten die weinig of geen weet hebben van hun culturele context. Gratis onderwijs is ook relatief, want meestal moet men toch het schooluniform en -gerief zelf betalen, iets wat vele gezinnen simpelweg niet kunnen.

Volgens getuigenissen van jongeren uit de JOC (KAJ) zou gemiddeld zo'n 18% van de Guatemalteekse kinderen geen of onregelmatig onderwijs volgen. Op het platteland is de situatie dramatisch en gaat het vaak over meer dan 50%. De in de grondwet ingeschreven onderwijsplicht blijft dode letter omdat de regering haar niet kan waarborgen. Er is geen gebrek aan leerkrachten. Wel aan infrastructuur, geld en bereidheid om voor iedereen

“

Cuba heeft nog altijd af te rekenen met de machocultuur. Toch heeft de vrouw er, maatschappelijk-economisch bekeken, haar gelijkwaardige positie verworven.

reële kansen op onderwijs te verzekeren. Ook inzake onderwijs geldt dat de kansen heel verschillend zijn naargelang van de sociaal-economische positie van het gezin.

De verschillen in het onderwijssysteem kunnen verklaard worden vanuit de beschikbare middelen. Guatemala besteedt zo'n 2,31% van het bruto nationaal inkomen aan onderwijs. Het gemiddelde voor heel Latijns-Amerika bedraagt 4%. Cuba geeft er 8,1% aan uit. In 2005 werden de uitgaven overigens met 20,5% verhoogd.

Cijfers m.b.t. gezondheidszorg spreken boekdelen

Op het vlak van gezondheidszorg spreken de cijfers boekdelen. Kindersterfte, overlijden van moeders bij de geboorte, levensverwachting: op al deze terreinen behaalt Cuba cijfers die niet moeten onderdoen voor die in België, terwijl Guatemala zich situeert op het niveau van een ontwikkelingsland. Cuba behaalt deze gunstige resultaten dank zij de uitbouw van een goede, voor iedereen toegankelijke gezondheidszorg.

In Guatemala is het stelsel, in grote lijnen, als volgt opgebouwd. Preventief spelen de lokale gezondheidsposten en -centra een belangrijke rol. Op het curatieve vlak zijn er 48 publieke ziekenhuizen: op nationaal, departementaal en regionaal niveau, met afnemende complexiteit qua behandelingsmogelijkheden.

In de publieke ziekenhuizen is de gezondheidszorg gratis (specifieke medicamenten uitgezonderd). Bij ziekte of ongeval bepaalt de dokter (als hij er al aan te pas komt) waar iemand met een bepaalde complicatie naartoe mag: nationaal, departementaal of regionaal ziekenhuis. Voor nazorg wordt men naar de weinig uitgeruste regionale ziekenhuizen verwezen.

Revalidatie of andere opvang voor senioren na ziekenhuisverblijf bestaat er niet, of enkel privé (dus voor de meesten onbetaalbaar).

Naast de publieke gezondheidszorg zijn er de private raadplegingen en klinieken voor de heel rijken, maar ook allerlei initiatieven van kloosterorden, evangelische kerken, ontwikkelingswerkers en zelfs vakbonden (bijv. CGTG).

De Cubaanse gezondheidszorg is bereikbaar voor iedereen: preventief gericht en gratis. Men werkt er op drie niveaus: eerste lijn, poliklinie-

“

Opmerkelijk en onthutsend in Guatemala is het huiselijk geweld.

ken, gespecialiseerde ziekenhuizen. De eerste lijn bestaat uit een geneesheer (*médico de la familia*) en een verplegende in elke wijk (ongeveer 150-170 gezinnen). Zij zien de gezinnen drie keer per jaar. Maandelijks komen er specialisten langs om de moeilijke dossiers te bespreken. Daarnaast is er nog een sociaal werk(st)er om bepaalde problemen aan te pakken.

Op het tweede niveau staan de poliklinieken. Hier werken, naast de *médico de la familia* voor de betrokken wijk, de specialisten. Deze klinieken zijn verdeeld over de 15 provincies en 169 gemeenten.

De gespecialiseerde ziekenhuizen maken het derde niveau uit.

In de gezondheidszorg zijn bovendien verscheidene ngo's actief. De katholieke kerk en de protestantse kerken beheren bejaardentehuizen en psychiatrische instellingen; Caritas Católica bezit ziekenhuizen. Toegang hiertoe is niet gratis.

Voor kinderen is vanaf de geboorte een vaccinatieprogramma voorzien. Voor bejaarden, kinderen en vrouwen zijn er gespecialiseerde instellingen (ziekenhuizen).

In de klinieken krijgen de zieken hun geneesmiddelen gratis. Elke *médico de la familia* is verbonden aan een apotheek waar men geneesmiddelen kan kopen tegen een matige prijs.

Inkomensverdeling

De verschillen in gezondheidszorg, onderwijs en sociaal systeem verwijzen uiteindelijk naar de inkomensverdeling.

Cuba is een samenleving binnen dewelke de kleinere inkomensongelijkheid schril afsteekt met de rest van Latijns-Amerika. De grootste armoede is bestreden door een meer gelijke inkomensverdeling, een centraal gestuurde prijzenpolitiek, goedkope basisproducten, dure luxeproducten en een ruime toegang tot voorzieningen die óf gratis zijn óf goedkoop ter beschikking staan.

Guatemala daarentegen kent een grote inkomensongelijkheid. Dat feit, samen met de geringe sociale bescherming, verklaart mee het grote aantal mensen dat er onder de armoedegrens leeft.

In Cuba is de strijd tegen armoede nog niet volledig gewonnen, maar de extreme armoede is er wel uitgeroeid. De Cubanen zeggen: "We hebben de armoede verdeeld onder alle Cubanen." Er zijn wel degelijk nog tekenen van inkomensongelijkheid, maar niet in dezelfde mate als elders in Latijns-Amerika.

Positie van de vrouw

Alle onderzoeken ter verklaring van de armoede wijzen naar de positie van de vrouw. In Guatemala verschilt die erg naargelang van de bevolkingsgroep. Bij de kleine rijke elite lijken vrouwen alle kansen te hebben. Ze lopen school, werken en kunnen carrière maken als iedere (andere) burger. Ze dringen ook geleidelijk door tot topfuncties. Zo is de hoogste rechter van het Hooggerechtshof sinds kort - en voor het eerst - een vrouw.

Heel anders is het gesteld met de rechten van de vrouw in de minder welgestelde bevol-

kingscategorieën. De *ladino's* (afstammelingen van gemengde huwelijken: oorspronkelijke bevolking en koloniale) hebben vaak nog machotrekjes in zich, maar de situatie van de *indigena*-vrouwen (zeker op het platteland) is ronduit mensonwaardig. Al van bij de geboorte is de discriminatie erg duidelijk. De baker (vrouw die helpt bij het bevallen) ontvangt bij de geboorte van een meisje slechts de helft van wat ze krijgt bij de geboorte van een jongen. Meisjes krijgen ook minder kansen om school te lopen. Ze worden thuis gehouden om te helpen in het huishouden. Jongens leren gewoon niets van huishoudtaken en kunnen

“

Door onze westerse bril bekeken, is in Cuba inspraak een moeilijke oefening.

ze dan ook niet naar waarde schatten. Eens twaalf tot dertien jaar dragen veel meisjes al hun kind. Ze huwen en gaan inwonen bij de schoonouders als 'meid voor alle werk'. Thuis betekent dat een mond minder om te voeden. Geboortebeperving is al te vaak nog onbespreekbaar voor de mannen op het platteland. De *indigena*-vrouw wordt veelal dubbel gediscrimineerd in de Guatemalteekse samenleving: als indiaanse en als vrouw.

Uiteraard zijn er ook, wat de positie van de vrouw betreft, allerlei tussenvormen. In de grotere dorpen en stadjes kunnen vrouwen vaak zelf bepalen of ze al dan niet buitenshuis gaan werken.

Opmerkelijk en onthutsend is het huiselijk geweld in Guatemala (derde belangrijkste

geweldvorm). 5,4 vrouwen op 100 sterven er door moord! Nergens ter wereld treft men zo'n hoog cijfer aan.

Ook Cuba heeft nog altijd af te rekenen met de machocultuur. Toch heeft de vrouw er, maatschappelijk-economisch bekeken, haar gelijkwaardige positie verworven. Je vindt vrouwen terug op alle sporten van de maatschappelijke ladder. De kansen van meisjes in het onderwijs verschillen niet van die van jongens. In het hoger onderwijs studeren zelfs meer meisjes dan jongens.

Deze emancipatie heeft ook een keerzijde: vele echtscheidingen en familiale spanningen. De rol die de vrouw speelt beantwoordt niet meer aan het beeld dat de nog altijd heersende machocultuur er op nahoudt.

Discriminatie(s)

De armoede komt vaak het sterkst tot uiting bij groepen die omwille van hun herkomst of ras gediscrimineerd worden. Eén van de grootste maatschappelijke problemen in Guatemala is de achterstelling van de indianen. Sinds de verovering door de Spanjaarden heeft men geprobeerd hun cultuur met wortel en tak uit te roeien. Nog niet zo lang geleden werden zij niet als volwaardige mensen beschouwd en behandeld. Dit heeft voor de indianenbevolking - met 23 erkende inheemse talen - tot op heden zijn gevolgen: armoede, werkloosheid, analfabetisme, achterstelling op alle mogelijke vlakken.

Sommige (buitenlandse) kerkelijke en sociale organisaties vertrekken wel vanuit de eigen waarden en cultuur van de *indigenas* en pro-

beren van daaruit hun eigen kracht te ontwikkelen en aan gemeenschapsopbouw te doen.

De Cubaanse samenleving is vanuit haar geschiedenis multicultureel, gemengd. De grondwet in Cuba verbiedt en bestraft elke vorm van discriminatie op basis van ras en huidskleur. Feitelijk kom je in een zelfde familie alle schakeringen tegen, zie je op de openbare plaatsen alle rassen. Onze contactpersonen in onderwijs, vakbonden, kerk, MTC (KWB-KAV) waren zowel blanken als zwarten. Formeel bestaat er geen discriminatie. Die kan zich wel nog voordoen op persoonlijk vlak en op verdoken wijze.

Een verklaring van dit vreedzame multiculturele samenleven ligt in de gelijke toegang tot onderwijs en arbeid.

Inspraak(mogelijkheden)

Het zich goed voelen in een samenleving heeft niet enkel te maken met het sociaal systeem, de voorzieningen op vlak van onderwijs en gezondheidszorg, de inkomensverdeling, de positie van de vrouw of van minderheidsgroepen, maar ook met de kansen tot inspraak en het (kunnen) beschikken over elementaire mensenrechten.

“

Volgens de voorstanders van het westerse model is Guatemala een dictatuur. In feite heerst er nog (steeds) de cultuur van de dictatuur, met veel corruptie en schending van mensenrechten.

Door onze westerse bril bekeken, is in Cuba inspraak een moeilijke oefening.

Worden de burgers betrokken bij het beleid? Ja, er zijn verkiezingen waar massaal wordt aan deelgenomen, men is betrokken bij de samenstelling van de lijsten, de gemandateerden worden tussentijds geëvalueerd. Maar... er is slechts één politieke partij, die een andere rol speelt dan de partijen in een westerse democratie. Zo stelt ze bijvoorbeeld niet de verkiezingslijsten samen; dat is de taak van wijkcomités, studentenverenigingen, vakbond, vrouwenorganisatie enzovoort. En voor de buitenwereld is er maar één leider: Fidel. Naast de politieke kanalen zijn er nog andere inspraakmogelijkheden, bijvoorbeeld de arbeidersparlementen.

Volgens de voorstanders van het westerse model is Cuba een dictatuur en Guatemala een democratie.

De grondwet in Guatemala (1986, vanaf 1993 van kracht) erkent het recht om zich te verenigen in civiele organisaties, politieke partijen en

neemt slechts 60% van de mensen deel. Vooral de *indigenas* komen niet opdagen, onder meer omwille van het niet hebben van identiteitspapieren en frustratie over de manier waarop de staat hen behandelt.

In feite heerst in Guatemala nog (steeds) de cultuur van de dictatuur, met veel corruptie en schending van mensenrechten.

De conflicten van tientallen jaren burgeroorlog leven verder: mensen die verplicht werden zich in te schakelen in de burgerwachten (paramilitaire verlengstukken van het leger) moeten nu in de dorpen samenleven met hun slachtoffers!

De 'machthebbers' beperken zich nog steeds tot een erg kleine groep van zeer rijke mensen die de politiek bepalen, nauwe banden hebben met de militairen, de administratietop controleren en de banden met het buitenlandse kapitaal exclusief voor hen houden. Er wordt gewerkt aan een decentralisatie van de machts- en staatsstructuren. Maar mensen geloven, op basis van hun ervaring, nog niet echt in het systeem.

“

Problemen met de mensenrechten in Cuba hebben te maken met de individuele burgerlijke vrijheden. Inzake sociale rechten staat het land op nummer 1.

vakbonden. Er zijn meerdere politieke partijen, er zou dus meer democratie zijn. Of de betrokkenheid van de burger er echter groter is dan in Cuba valt nog te bezien. In het huidige Guatemalteekse parlement hebben de indianen (40% van de bevolking) maar 11% van de volksvertegenwoordigers. Aan verkiezingen

Mensenrechten in Guatemala...

Aansluitend bij de politieke inspraak is er het mensenrechtenhoofdstuk.

Volgens de Commissaris van de Mensenrechten in Guatemala zijn er drie essentiële elementen die desbetreffend de heel eigen context in zijn land verklaren.

Ten eerste. De Mayacultuur is door de Spaanse verovering danig overhoop gehaald. De *ladino's* voelen zich minderwaardig ten aanzien van de Europeanen en de *indigenas* ten aanzien van de *ladino's*. Daarop ent zich bijko-

mend de genderproblematiek bij de *ladino's*, maar meer nog bij de *indigenas*. Dit alles heeft zijn gevolgen tot op vandaag: de armste mensen zijn inheems, de meeste analfabeten zijn inheems, de meeste werklozen zijn inheems. Ten tweede. De economie in Guatemala steunt voornamelijk op landbouw en grootgrondbezit. Tachtig procent van de grond is in handen van tien procent van de bevolking. Guatemala staat vierde op de wereldranglijst van ongelijkheid.

Ten derde. De interne oorlog tegen ongelijke verdeling is de meest gruwelijke en ook meest verzwegen etnocide geweest in heel Latijns-Amerika. Ze was een aanslag tegen de cultuur zelf. Men had het niet alleen gemunt op de bevolking, maar ook op de eigen gewoonten en gemeenschapsvormen. In de steden woedde de doctrine van de terreur (selectief, heel gruwelijk om angst te zaaien), op het platteland de doctrine van het stilzwijgen (massale moorden). Dit leidde tot een ongelooflijke tol: op zeven miljoen mensen gebeurden er 200.000 moorden, 50.000 ontvoeringen.

Dat alles heeft de economie structureel ontwricht en de voedingsbodem gelegd voor een oeverloze corruptie en geweldcultuur. Toch zijn er nog burgers die, in weerwil van dit alles, opkomen voor mensenrechten.

Twee soorten organisaties zijn op dat vlak actief. Vooreerst de sociale verenigingen met aandacht voor mensenrechten, zoals boerenorganisaties en vakbonden. Daarnaast zijn er de *historico's*, groepen ontstaan naar aanleiding van feiten tijdens de oorlog - bijvoorbeeld de beweging rond Rigoberta Menchú. Laatstgenoemde categorie boet aan invloed in. De reële mogelijkheden voor de toekomst

In Guatemala is meer dan 70% van de mensen aan de slag in de informele economie. Het merendeel werkt er derhalve onbeschermd.

berusten bij de sociale organisaties, aldus de Mensenrechtencommissaris. De mensenrechtenkwestie wordt wel al te zeer beperkt tot het fysieke geweld en het strafrecht. Logisch, gezien het recente verleden. Een echte '*human rights based*' aanpak evenwel zou alle sociale problemen vanuit mensenrechtenoptiek kunnen doen benaderen en op termijn een meer strijdbare mentaliteit kunnen doen groeien jegens de machthebbers en de overheid. De grootste misdaden vinden plaats als Guatemala uit de internationale media-aandacht verdwenen is. Het is dus belangrijk om dat land te blijven volgen. Dit jaar waren er 110 klachten in verband met mensenrechten, terwijl er tien-

duizenden moorden zijn gepleegd (geregeld gebeuren er nog nieuwe 'vondsten'). Het stilzwijgen moet doorbroken worden. Belangrijk hierbij is de steun uit het buitenland: financiële steun voor projecten en voor onderzoek van de feiten. Maar ook morele en technische steun zijn belangrijk.

... en in Cuba

Wat mensenrechten betreft, scoort Cuba goed in vergelijking met andere Latijns-Amerikaanse landen. Het probleem van/met de oorspronkelijke inlandse bevolking doet zich in Cuba niet voor. Zij heeft de kolonisatie niet overleefd! Ze werd uitgemoord of ging ten onder aan ziekten of de te zware slavenarbeid.

Problemen met de mensenrechten in Cuba hebben te maken met de individuele burgerlijke vrijheden. Cuba staat inzake sociale rechten, en die interesseren de mensen het meest, op nummer 1. Dat erkennen zelfs de Verenigde Naties. Cuba staat voor de uitdaging om de sociale en de individuele vrijheden met elkaar te combineren. Hoeveel vrijheid is er verloren gegaan? De burgerlijke vrijheden, de burgerlijke democratie, het burgerlijk gedachtegoed (consumentisme). Je hebt alle vrijheid om alles te kopen, maar zonder geld kun je dat eenvoudig niet. Wat is dan vrijheid?

Een ander pijnpunt voor Cuba is de behandeling van de zogenaamde dissidenten. In Cuba lopen opposanten, vertegenwoordigers van meer dan honderd groepen die het systeem in vraag stellen, vrij door de straten en vergaderen met buitenlanders. Ambassades nodigen hen uit. Zij zetten hun deuren open en steunen hen door persconferenties te beleggen en hun

uitspraken wereldwijd te verspreiden. Op die manier internationaliseren de opposanten en zogenaamde dissidenten zich.

In 2003 belandden 75 dergelijke mensen achter de tralies. De woordvoerders in Cuba geven volgende verklaring: "Ze werden gevangen genomen, niet omwille van hun ideeën, maar omdat ze wetten hebben overtreden. Omdat ze geld ontvingen van de vijand (VS). In Cuba, net

“

In Guatemala zijn twee grote vakbewegingen; Cuba kiest voor één vakbondskoepel.

als in België, zijn er wetten. Burgers die samenwerken met de vijand worden veroordeeld. Vele oppositiegroepjes in Cuba en Florida worden door de VS georganiseerd en gefinancierd."

Nog een teer punt is de controle.

De wijkcomités, de massaorganisaties, de eerstelijnsgezondheidszorgorganisaties vormen heel sterke netwerken, die er voor zorgen dat Cuba stand houdt. Maar sommige mensen ervaren ze als een vorm van controle. Daartegenover zorgt deze sociale controle er wel voor dat de criminaliteit laag blijft. De Cubanen klagen ook over de beperkte informatiekkanalen waarover ze maar beschikken. De gezinnen kunnen thuis niet kijken naar buitenlandse tv-zenders en de mogelijkheden van een aansluiting op het internet zijn miniem en heel duur.

Vakvereniging in Guatemala...

Tot de mensenrechten behoort ook de vakbondsvrijheid.

In Guatemala zijn er twee grote vakbewegingen: CGTG (*Coordinación General de Trabajadores de Guatemala*) en CUSG (*Confederación de Unidad Sindical de Guatemala*).

Beide verenigen zowel arbeiders uit de steden als van het platteland en beide hebben ook goede internationale contacten. Ook is er nog het erg strijdvaardige *Unistragua* dat vooral actief is in de steden en op de bananenplantages.

Vorming van hun leden krijgt bij de meeste vakbonden heel wat aandacht. Een probleem is echter dat men daar niet veel tijd aan kan besteden. Immers, niet werken betekent geen inkomen. En als men maar amper de eindjes aan elkaar kan knopen, kan men zich dat niet zomaar veroorloven. Vakbondswerk is dus voornamelijk weekendwerk.

Heel wat patroons zetten met hun werknemers 'huisvakbonden' op bedrijfsniveau op: de *cooperativa*. Hiermee willen ze de vakbonden de pas afsnijden. Zij organiseren onder meer de samenaankoop van allerlei zaken tegen voordelige prijzen, wat het voor vakbondsleden verleidelijk maakt om toe te treden. De *cooperativa* gaan er van uit dat men maar beter kan samenwerken want de belangen zijn toch hetzelfde voor patroons en werknemers. De tendens van de 'gele vakbonden', *solidaristas*, is algemeen in heel Centraal-Amerika. De syndicalisatiegraad is niet gestegen sinds de vredesakkoorden, na de succesvolle politiek om vakbondsmensen als onruststokers te bestempelen en ze effectief te bedreigen.

Lid zijn van een vakbond is niet vanzelfsprekend. Zelfs in de schaarse bedrijven met een redelijke tot hoge syndicalisatiegraad (vrijwel

uitsluitend in de hoofdstad) blijft de werkgever druk uitoefenen op vakbondsleden. In de rest van het land is het al helemaal *not done* zich als vakbondsmilitant op te stellen. De syndicalisatiegraad in Guatemala bedraagt amper 1,7% (in België 56%!). Gevallen van moord en ontvoering liggen nog vers in het geheugen. Bedreigingen komen nog elke dag voor.

... en in Cuba

Cuba kiest voor één vakbondskoepel. Per werkplaats is er één syndicaat. De eenheidsvakbond in Cuba dateert van 1939 en kwam tot stand doorheen het besef, vanuit de ervaring in de gevoerde vrijheidsstrijd, dat verdeeldheid leidt tot verzwakking.

Alle arbeiders kiezen via een directe en geheime stemming de leiding van de vakbond, inbegrepen de secretaris-generaal. Alle leiders moeten rekenschap geven van hun beheer, en kunnen opnieuw verkozen worden. Het lidmaatschap is vrij en de leden betalen een bijdrage van 1% van hun loon. 98% van de werknemers (m/v) is aangesloten bij de vakbeweging.

De koepel CTC (*Central de Trabajadores de Cuba*) omvat negentien syndicaten, georganiseerd volgens sector. In de bedrijven opereren syndicale secties die beogen de syndicale werking zo dicht mogelijk bij de werknemers te brengen. In 2002 waren er 101.648 secties, waarbinnen om en bij 600.000 militanten verantwoordelijkheid opnamen. De grote ondernemingen hebben een syndicaal bureau met zeven tot vijftien leden.

Na de val van de Sovjet-Unie en met het experiment van Polen in het achterhoofd, ontstond

er een kleine katholieke vakbond: de *CUTC*. Tijdens onze reis zijn we er niet in gelukt daarmee in contact te komen.

Bovengenoemde eenheidsstructuur ligt internationaal zwaar onder vuur. Toch moet men bij de beoordeling ervan rekening houden met het verschil in referentiekader.

Het grote verschil met de vakbeweging in onze contreien is of je het lidmaatschap individueel dan wel collectief bekijkt. In België beslist eenieder autonoom tot welke vakbondskoepel hij wenst toe te treden. In de meeste bedrijven vind je dan ook werknemers, aangesloten bij de onderscheidene vakbonden. Bijgevolg bestaan ondernemingsraden en syndicale delegaties meestal uit vertegenwoordigers van twee of drie vakbonden, wat vaak interne concurrentie meebrengt.

In Cuba, Guatemala en de meeste landen van het Zuiden bekijkt men lidmaatschap vanuit de collectiviteit. Als bepaalde werknemers binnen een bedrijf zich organiseren en daartoe gemachtigd worden door hun collega's, vormen zij de vakbondsafvaardiging. Deze laatste beslist dan gezamenlijk bij welke vakbondskoepel ze wenst aan te sluiten. In Guatemala is er keuze tussen verschillende koepels, in Cuba is er enkel de CTC. De kritiek dat Cubaanse arbeiders niet individueel kunnen kiezen tot welke vakbond ze willen toetreden, geldt met andere woorden ook voor Guatemala en voor vrijwel heel Latijns-Amerika.

Besluit

De vergelijking Guatemala-Cuba op basis van de Millenniumdoelstellingen speelt duidelijk in het voordeel van Cuba.

Cuba plaatst zich op deze domeinen op het niveau van de ontwikkelde landen, terwijl Guatemala in dat opzicht duidelijk nog een 'ontwikkelingsland' is.

Dit houdt zeker ook verband met het geldende model van ontwikkeling. Cuba is meer een geplande economie en Guatemala een vrije-markteconomie. Via planning stelt Cuba de sociale prioriteiten voorop en maakt de middelen vrij om die streefdoelen waar te maken. De overheid waakt er over dat ze een flink stuk van de toegevoegde waarde in handen krijgt om te herverdelen. Hierdoor kan ze een goed systeem uitbouwen van sociale bescherming, onderwijs en gezondheidszorg.

De sociale 'verworvenheden' in Guatemala zijn veeleer een uitvloeisel van economische groei en een beleid gebaseerd op sociale ongelijkheid. Gevolg: de beschikbare middelen voor een systeem van sociale bescherming, veralgemeend onderwijs of algemeen toegankelijke gezondheidszorg zijn beperkt. Met alle gevolgen van dien voor de strijd tegen armoede en sociale ongelijkheid.

Zich goed voelen in een samenleving hangt niet enkel af van sociale rechten die betrekking hebben op inkomensverdeling, sociale bescherming, onderwijs en gezondheidszorg. Er zijn ook nog individuele rechten en vrijheden.

“

De vergelijking Guatemala-Cuba op basis van de Millenniumdoelstellingen speelt duidelijk in het voordeel van Cuba.

Bekeken door de bril van ons westers democratiemodel scoort Guatemala beter dan Cuba. Er zijn meerdere politieke partijen, er zijn politieke verkiezingen, er is een parlement. Of dit model in Guatemala leidt tot meer inspraak van de burger in het gevoerde beleid dan in Cuba, valt te betwijfelen.

Het probleem van de mensenrechten doet zich in Guatemala anders voor dan in Cuba. De jarenlange burgeroorlog maakt deze thematiek vandaag nog altijd brandend actueel. De

repressie ten aanzien van vakbondsmensen is er een schrijnende illustratie van.

Het mensenrechtenthema in Cuba verwijst naar de spanning tussen de individuele burgerlijke vrijheden en de sociale rechten. De hoge graad van sociale verworvenheden hangt onder meer ook samen met het gekozen ontwikkelingsmodel. De grens van de individuele burgerlijke vrijheden ligt waar dit model, met steun van de VS (de vijand), wordt onderuit gehaald.

WERELDSOLIDARITEIT

SAMEN TEGEN SOCIAAL ONRECHT

Jaarlijks gaan vanuit Wereldsolidariteit vrijwilligers op reis naar partners in het Zuiden. En dat loont. Zo mag blijken uit bovenstaand artikel: de neerslag van de bevindingen van geëngageerde leden in de arbeidersbeweging (in dit geval uit Vlaams-Brabant). Zij bezochten twee landen in dezelfde regio. Eén groep ging op studiereis naar Cuba, een andere trok naar Guatemala.

Twee landen met gemeenschappelijke historische wortels, die elk hun eigen weg gingen.

Twee landen in ontwikkeling, volgens een ander patroon, met een verschillend beleid.

Wat is de beste weg naar ontwikkeling? Welke politieke aanpak is het meest adequaat om een sociaal beleid uit te bouwen, te zorgen voor waardig werk, sociale bescherming, veiligheid en vrijheid?

De contacten met de partners ter plekke, de confrontatie met de realiteit, het denk- en studiewerk, de vele discussies voor en na de reizen... zorgen voor een dynamisch en boeiend debat binnen de arbeidersbeweging. Voor Wereldsolidariteit zijn deze reizen, en vooral wat vrijwilligers er mee doen, een reële meerwaarde.

Rita Vandelloo, stafmedewerker WS